

Ewa Rzetelska-Feleszko

Z problemów językowej przeszłości Pomorza Zachodniego

Acta Cassubiana 8, 110-122

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ewa Rzetelska-Feleszko

Z problemów językowej przeszłości Pomorza Zachodniego

Słowiańskiej przeszłości Pomorza Zachodniego poświęconych zostało wiele opracowań historycznych, archeologicznych i językoznawczych. Mam tu na myśli zwłaszcza okres najstarszy, od przybycia na te tereny Słowian około VI–VII wieku po stopniową, postępującą germanizację rozpoczętą w XIV–XV wieku na Pomorzu Szczecińskim i trwającą aż do XX wieku, tj. do pokonania hitlerowskich Niemiec w 1945 roku. Badania te szczegółowo zreferował Jan M. Piskorski w książce *Pomorze plemienne. Historia – Archeologia – Językoznawstwo*¹. Zainteresowanych odsyłam do obszernej bibliografii, zebranej przez autora.

Badania językoznawców pragnących odtworzyć język dawnych Pomorzan, jego podstawowe cechy i słownictwo, oparte są – z konieczności – na pomorskich nazwach własnych zawartych w tekstach dokumentów pisanych w średniowieczu po łacinie, następnie zaś po niemiecku. Nazwy własne to zarówno nazwy wsi i osób (imiona i nazwiska), jak nazwy rzek i jezior oraz mniejszych, niezasiedlonych obiektów: pól, łąk, uroczysk leśnych itp.

W dotychczas opublikowanych pozycjach książkowych autorstwa Jerzego Dumy i mojego² poddaliśmy analizie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego i Szczecińskiego oraz nazwy rzeczne. Obecnie przedmiotem naszych badań są pomorskie nazwy terenowe (fizjograficzne).

W dokumentach średniowiecznych nazwy miejsc niezamieszkałych pojawiają się rzadko, zwykle w opisach granic posiadłości. Niewiele ich zawierają też źródła

¹ Por. J.M. Piskorski, *Pomorze plemienne. Historia – Archeologia – Językoznawstwo*, Poznań-Szczecin 2002.

² Por. E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, Wrocław 1985, tychże: *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa 1991, tychże: *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, Warszawa 1996, tychże: *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, Wrocław 1977.

XV–XVII-wieczne. Większość zebranych przez nas nazw pochodzi albo ze szczegółowych map administracyjnych (niemieckich) z XIX i XX wieku, w tym także z map katastralnych, albo z rękopiśmiennej kartoteki nazw terenowych sporządzonej przez Roberta Holstena w latach trzydziestych XX wieku. Te ostatnie materiały są najbogatsze, równocześnie zaś najmłodsze, a tym samym silnie zgermanizowane. Efektem naszych prac będzie dwutomowy słownik dawnych słowiańskich (pomorskich) nazw terenowych z obszaru Pomorza Zachodniego³.

Maszynopis słownika, którym obecnie dysponujemy pozwala między innymi na pokazanie podstaw wyrazowych, od których tworzono nazwy terenowe. Są to w większości podstawy o charakterze topograficznym, np. *potok*, *struga*, *źródło*, *staw*, nazwy drzew, np. *dąb*, *buk*, *olcha*, *osika* i zespołów leśnych, jak *dąbrowa*, ale także podstawy należące do słownictwa kulturowego, jak *gard* ‘gród’ czy społecznego, jak *pan* i *panek*, *Polak* i inne. Opublikowaliśmy dotychczas lub złożyliśmy do druku kilkanaście szczegółowych rozprawek, z których każda poświęcona jest nazwom od konkretnej podstawy (w niektórych artykułach omawiamy po kilka podstaw). W przyszłości planujemy zebranie dotychczasowych i dalszych tego typu prac w postaci atlasu toponimicznego przedstawiającego najbardziej produktywnie lub najciekawsze podstawy nazw terenowych.

Ważnym celem takiego atlasu i ważnym celem kolejnych artykułów jest ukazanie frekwencji nazw tworzonych od danej podstawy poprzez ich lokalizację na mapie (por. załączona mapka nazw od wyrazu **pěsěkъ* ‘piasek’). Zgodnie z przewidywaniami w tych rejonach Pomorza Zachodniego, które wcześniej zostały zgermanizowane, zachowało się niewiele nazw od podstaw słowiańskich (pomorskich). Z kolei w części wschodniej regionu, zgermanizowanej później, nazwy te są liczniejsze. Dotyczy to zwłaszcza okolic zamieszkałych jeszcze do połowy XX wieku przez Słowińców i pogranicza południowo-wschodniego. Naszym celem jest więc pokazanie, jak dalece frekwencja pomorskich nazw terenowych koresponduje z zasięgami stopniowej germanizacji Pomorza Zachodniego (por. mapa zasięgów germanizacji), a tym samym uzupełnienie informacji historycznych przez dane, jakimi dysponują językoznawcy.

Przedstawione w tym artykule nazwy terenowe od wyrazów *piasek* i *bloto* są dobrą ilustracją wspomnianej problematyki.

Nazwy terenowe od wyrazu *piasek*

Polski *piasek* ma genezę prasłowiańską. Wyraz ten jest znany i używany we wszystkich językach słowiańskich, występuje także jako podstawa licznych nazw geograficznych, por. np. pol. *Piaski*, *Piaszno*, *Piaseczno*, *Piaśnica*, *Piaskowe* etc.

³ Tom pierwszy (A-O) opublikowany zostanie w roku 2007.

Etymologiczne *ě* uległo w pozycji przed spółgłoskami przedniojęzykowymi twarzymi przegłosowi w *'a*. Zmiana ta (tj. **ěT* ≥ *'aT*) na Pomorzu Zachodnim nie została jednak przeprowadzona konsekwentnie, o czym przekonują niektóre średniowieczne zapisy⁴. W części nazw miejscowych **ě* zapisywane jest bowiem nie przez *a* (np. *Piacesno* 1240), lecz przez *e* (np. *Pezk*, tj. *piesk*, nie *piask*; w zapisie tym występuje też typowa kaszubsko-pomorska cecha, tj. wymowa typu *domk*, *synk*). Problem niekonsekwencji w zapisach (*'a – e*) dotyczy także nazw terenowych.

W gwarach kaszubskich sąsiadujących z naszym obszarem od wschodu znane jest – za *Słownikiem* B. Sychty⁵ – *p'âsk* 'piasek, ziemia nieurodzajna', także w zwrotach *b'âti*, *p'âsk* oraz cała rodzina wyrazów: zdrobnienia *p'âsečk*, *p'âsušk*, przymiotniki *p'âščëti*, *p'âščani*, *p'âščësti*, czasowniki *p'âščëc* i *p'âskovac*, także inne derywaty: zgrubienia *p'âch* i *p'achudrë*, *p'âšnica* i *p'âščëzna* 'pole, teren piaszczysty', *p'asečnica* i *p'âskula* 'dół, z którego wybiera się piasek'. Obocznie występują warianty z *s* i *š* oraz *ch* (*p'âch*).

Oto wykaz nazw terenowych z Pomorza Zachodniego od podstawy **pěsькъ*:

1. *Pjâusk*, -ku LorS1⁶, toń na jez. Łebsko.
2. *Piaskowe Gorka* 1926 Pallas, *Piaskowe gorka* HK, miejsce w Klukach nad jez. Łebsko.
3. *Pjôskuvë*, -vëch LorS1, *Piaskowe* 1926 Pallas, zagroda w Klukach Smołdzińskich.
4. *Pjôskuvë*, -vëch LorS1, zagroda w Smołdzińskim Lesie; por. Michał Klecken alias Piaskowy 1744, Pallas 1926.
5. *Piaskowi* HK, miejsce w Klukach nad jez. Łebsko, może ts., co 3.
6. *Pješčitâ goura* LorS1, miejsce w Gardnie Wielkiej, koło jez. Gardno.
7. *Piaschen* HK, miejsce we wsi Nożyno w Bytowskim.
8. *Piaschke* HK, miejsce we wsi Gałąźnia Wielka w Słupskim.
9. *Piasenow Moor*, *Der Piasenow* HK, miejsce we wsi Kramarzyny na pn-w od Miastka.
10. *Piochen Bruch* 1838 UMbl, *Die Piochen* HK, koło wsi Barkocin, na pn-w od Miastka.

W nazwach 1–10 zapisy uwzględniają *i* lub *j* po *p*; pozycje 1, 3, 4, 6 to zapisy gwarowe F. Lorentza pochodzące ze wsi słowińskich. Również nazwy w pozycjach 2 i 5 pochodzą ze wsi słowińskich zaś 7, 8, 9, 10 z pogranicza południowo-wschodniego. Wszystkie uwzględniają ortografię języka polskiego, tj. zapisywanie miękkiego *p'* przez *pi* lub *pj*.

⁴ Por. E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Językowa przeszłość...*, (przypis 2), mapa po s. 68.

⁵ Por. B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław, t. IV, s. 240-242.

⁶ Por. niżej wykaz skrótów.

Kolejna grupa zapisów nie uwzględnia miękkości *p'*, por.:

11. *Paskewiese* HK we wsi Kościernica koło Białogardu.
12. *Pasken Berg* HK, wzgórze koło wsi Zielenica na pd-z od Sławna.
13. *Paskenhaus* HK, miejsce lub zagroda we wsi Zielenica, jw.
14. *Paskenmösse* HK, koło wsi Cieszyno na z od jez. Drawsko.
15. *Paskuhlen Soll* 1780 Schm, koło wsi Parlino na pn od Stargardu Szczecińskiego.
16. *Paschke Berg* 1838 UMbl, wzgórze na pd-w od wsi Buszyno na pn-w od Polanowa.
17. *Paschken Berg* 1836 UMbl, wzgórze na pn-z od Komorowa na pn-z od Polanowa.
18. *Paschken Soll*, HK, miejsce we wsi Drzeńsko na pn-z od Polanowa (w pobliżu n. 12, 13, 17).
19. *Paschkensoll* HK, miejsce we wsi Machowinko na pd od jez. Gardno.
20. *Paschkenwiese* HK, miejsce we wsi Żelki Wielkie na pd od Słupska.
21. *Poschkeberg* HK, miejsce we wsi Warblewo koło Polanowa.
22. *Grosse, Kleine Pöske* HK, miejsce we wsi Jarkowo na pd-z od Kołobrzegu.
23. *Paschtruck* HK, miejsce we wsi Janiewice na pd-w od Sławna.
24. *Posche Kul* HK, miejsce we wsi Gardna Wielka, por. wyżej 6.
25. *Pasche* HK, miejsce w Klukach, por. wyżej 2, 3, 5. Widoczna różnica w zapisie nazwy pomiędzy LorSl i Pallasem, a HK.
26. *Pascha* HK, miejsce w Smołdzińskim Lesie, por. 4.
27. *Pascha* HK, miejsce w Gardnie Wielkiej, por. 6.
28. *Paschen Berg* 1838 UMbl, *Paschenberge* HK, miejsce we wsi Jeziorna na z od Okonka.

Nazwy 11–28 posiadają zapisy nieuwzględniające miękkiego *p'*, co zdarza się często, gdy zapisywane są przez Niemców. Spółgłoska *s* oznaczana jest tu przez *s* lub przez *sch* (nazwy 16–28), co wynika z mieszania przez Niemców głosek *s* i *š*. Równocześnie większość nazw w tej grupie, to nazwy złożone z drugim członem niemieckim *Wiese*, *Berg*, *Kuhle*, *Soll*, *Mösse*, *Haus*, *Truck*. Dwukrotnie *a* zapisano jako *o*, co może oddawać gwarową wymowę *a* długiego, które miało barwę *o*.

Ostatnia grupa nazw reprezentuje zapisy etymologicznego **ě* przez *e* (por. 34), *ie* (30, 32, 35) lub *i* (29, 31, 33, 36, 37). Być może jest to sygnał braku przegłosu **ě*, które mogło być zapisane przez *e* lub *i*. Nie można jednak wykluczyć, że zapisy z *i* reprezentują nazwy terenowe o innej etymologii, tj. nie od **pěšьkь*, ewentualnie adaptowane przez Niemców do niem. *pissen* ‘oddawać mocz’:

29. *Piskowe Wildboun*, *Piskowe* HK, *Piaskowe Wildboun* 1926 Pallas, rezerwat łowiecki koło Kluk nad jez. Łebsko.
30. *Piescke Bruch* 1780 Schm, błoto na pn od wsi Łeknica na pn-z od Barwic.
31. *Piskenberge* HK, miejsce we wsi Wardyń Górny koło Połczyna.

32. *Piesnik Berg* 1836 UMbl, na pn-z od wsi Objazda na pd od jez. Gardno (**pěščьnikъ*).

33. *Pischmen Bruch* 1780 Schm na z od wsi Kołacz na pn-w od Połczyna (**pěščьn-*).

34. *Pesenberg* HK, miejsce we wsi Nętno na pn od Drawska.

35. *Pietsch* HK, miejsce we wsi Jerzkowice w górnym biegu Łupawy (**pěšč*).

36. *Pismühle* 1780 Schm, młyn na pd-w od wsi Marszewo na pd-z od Ustki (**pěsъkъ?*).

37. *Pissbruch* HK we wsi Świerzno na pn-z od Miastka (**pěsъkъ?*).

Na obszarze Pomorza Zachodniego znalazło się ponadto siedem nazw wsi i nazw wybudowań od podstawy **pěsъkъ*:

1. *Pioch* 1780 Schm, *Piochen* 1842 UMbl, wybudowanie, na pn-z od Łobzowa na pn-w od Miastka, por. PomŚr 17.

2. *Pazig* 1779-1785 Schul, *Patzig* 1780 Schm, dziś wieś Piaski na pn-z od Worowa, na pn-z od Jez. Drawsko (**pěsk-*) PomŚr 17.

3. *Piaschke* LorH, wybudowanie na pn-w od Smołdzina, PomŚr 17 (por. n. terenowe 6, 24, 27).

4. *Pezk* 1280, później zaginione, na pn-z od wsi Trzebież koło Nowego Warpna, PomSz 14.

5. *Piacesno locum* 1240, *Piacesna* (wieś) 1242, później zaginione koło Binowa na pn-w od Gryfina, PomSz 132.

6. *Pecenik* 1278, *Peznik* 1377, dziś wieś Piasecznik na pn-w od miasta Dolice. Tam też *stagnum Peznic*, PomSz 160.

7. *Petznicksee* XX w., wybudowanie koło Binowa na pd od Jez. Dąbie, może ts., co 5, PomSz 180.

Przedstawiony wykaz nazw geograficznych od podstawy **pěsъkъ* ‘piasek’ pokazuje, że na obszarze Pomorza Zachodniego nie znalazło się ich zbyt wiele. Dla porównania można wspomnieć, że nazw od podstaw *staw*, *stawek*, *stawiszcze* mieliśmy 84⁷. Różnica ta związana jest z pewnością z rodzajem gleb i budową geologiczną tych terenów.

Dokumentacja źródłowa pokazuje różny stopień germanizacji nazw. Nazwy słowińskie zapisane przez F. Lorentza nie są zgermanizowane, natomiast te same nazwy zapisane w innych źródłach mają już *sch* w miejsce *s* oraz *Pa-* zamiast *Pia*. Nazwy z kartoteki R. Holstena reprezentują zwykle dalszy etap włączania pierwotnych nazw pomorskich do systemu nazewnictwa niemieckiego: element słowiński staje się tu często pierwszym członem nazwy niemieckiej, por. np. *Paschkenwiese*.

⁷ Por. E. Rzetelska-Feleszko, *Pomorskie słownictwo w nazwach terenowych Pomorza Zachodniego: staw, stawek, stawiszcze*, [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś*, red. Róża Wosiak-Śliwa, t. 5, 2003, s. 121-130.

Nazwy od podstawy **pěšъkъ* tworzone są często przez przymiotnikowy formant *-ъn-*, por. **pěščъn-* 7, 10, 17, 18, 19, 20, 28. Jednakże zapisy z końcowym *-en* można też interpretować jako zawierające końcówkę niemiecką. W nazwach słowińskich występują też formy przymiotnikowe z *-owi*, *-owe* (2, 3, 4, 5), *-ita* (6), a w nazwie 9 formant złożony **ъn-ov-*. Kilkakrotnie mamy też zapisy niejednoznaczne typu *Pasch*, (tj. **pěchъ* lub **pěšč-*) oraz dwa zapisy *Pioch*, *Piochen* (pol. *piach*, *piachy*). Zwracają uwagę historyczne formy **pěščъno*, **pěščъna* oraz **pěščъnikъ*.

Umieszczenie cytowanych nazw na mapie pokazuje typowe, większe zgrupowanie ich we wschodniej części naszego obszaru, tj. w rejonie słowińskim, na pograniczu południowo-wschodnim oraz w dorzeczu rzeki Grabowej. Nazwy te są w części zachodniej nieliczne i rozproszone. Zwraca uwagę grupa nazw w okolicy Połczyna i Drawska: cztery z nich (30, 31, 34, 39) mają zapisy typu *Piescke*, *Piskenberge*, tj. z *ie*, *i*. Może to być ślad braku przegłosu **ěT* lub mogą to być nazwy o innej etymologii.

Nazwy terenowe od wyrazu *bloto*

Polski i pomorski wyraz *bloto* należy do słownictwa o genezie prasłowiańskiej. Znany jest wszystkim językom słowiańskim. Pierwotna grupa *TāIT* (*āl* pomiędzy spółgłoskami) zmieniła się na terenie polsko-pomorskim w *ło* (*bloto*), w czeskim, słowackim i w językach południowosłowiańskich w *la* (cz. *bláto*), we wschodniosłowiańskich w *olo* (ros. *boloto*). *Bloto* w gwarach kaszubskich występuje powszechnie i tworzy bogatą rodzinę wyrazów. W *Słowniku* B. Sychty⁸ cytowane jest jako ‘torfowisko, trzęsawisko, bagno’ oraz ‘bloto na drogach’, a także jako częsta nazwa terenowa miejsc podmokłych lub bagnistych.

Kaszubskie *blotko* oznacza także często ‘staw’, podobnie *blotuszko* ‘mały stawek’, zaś *blócěšče* – ‘bloto na drogach’, *blócězna* i *blócěna* ‘muł, szlam, bloto’. Formą przymiotnikową jest *blotni*. Warto zwrócić uwagę na wierzenia związane z nazwą *blotnik*: jest to „zły duch pojawiający się w postaci czarnego mężczyzny z latarnią w rękę, kroczący przed człowiekiem kilka kroków naprzód, oświetlający mu drogę wśród ciemności i wyprowadzający na grząskie blota”. B. Sychta tekst o błotniku zanotował na północy Kaszub. Ponadto *blotńica* to nazwa rośliny mącznicy lekarskiej, zaś *blotnik* – także nazwa piskorza.

Na obszarze Pomorza Zachodniego nazwy terenowe od wyrazu *bloto* są stosunkowo liczne: w naszych materiałach znalazło się ich 89. Z reguły są to formy adaptowane do języka niemieckiego przez *-en* (*Blotten*) lub *-schen* (*Blotschen*)

⁸ Por. B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich...*, t. I, 1967, s. 44.

oznaczające formy pluralne lub przymiotnikowe. Inne adaptacje fleksyjne i słotwórcze są rzadkie.

Podany niżej rejestr nazw terenowych od wyrazu *bloto* uporządkowany został według różnych stopni i sposobów adaptacji formy *bloto* do języka niemieckiego. Na początku wymieniam najlepiej zachowaną pomorską postać wyrazu, tj. nazwy zapisywane jako *Blotta*, *Blotten* (z *lo*). Są to nazwy 1–31.

Drugi rodzaj nazw charakteryzuje się zmianą samogłoski *o* w *ö*, to znaczy przesunięciem ku przodowi jej artykulacji już na gruncie języka niemieckiego, por. *Blöttchen*, *Blötsch* – nazwy od 32 do 41. Tę samą tendencję reprezentują stosunkowo liczne zapisy z *e* (tj. *o* → *ö* → *e*) – nazwy od 42 do 56, np. *Bletschen*, *Bletsch*. Przesunięcie artykulacji samogłoski ku przodowi mogło być w tym wypadku rezultatem niemieckiej harmonii wokalicznej związanej z samogłoską sufiksu *-schen*, *-scher*. O tym, że mamy tu w dalszym ciągu kontynuację wyrazu *bloto* świadczy charakter nazwanego obiektu widoczny na mapach UMbl: łąka, bagno, błotniste łąki, a także drugi niemiecki człon nazwy określający rodzaj obiektu: *Moor* ‘błoto, bagno’, *Riege* ‘rów’.

Inny typ zmiany w rdzennej samogłosce wyrazu – to zastępstwo *o* przez *a*, np. *Blattmösse*, *Blattwiese*. Jest to rezultat typowego procesu substytucyjnego przy zapisywaniu nazw słowiańskich przez Niemców: *o* → *a* przy równoczesnej adaptacji do dobrze znanego wyrazu niemieckiego *Blatt-* ‘liść’, ‘płyta’. Charakterystyczne, że formom *Blatt-* towarzyszy z reguły niemiecki człon określający charakter obiektu; jest to *Mösse* ‘błoto, bagno’ lub *Wiese* ‘łąka’, por. nazwy od 57 do 62.

Licznie występują także zapisy nazw z *ä* zamiast *o*, tj. *Blätchen*, *Blätschen* itp. (numery od 63 do 89). Mamy tu do czynienia z wcześniejszymi pomorskimi formami *blotko*, gdzie przy adaptacji do języka niemieckiego deminutywny sufiks *-ko* i *-ka* w 1. mn. został zastąpiony przez niem. *-chen* lub *-schen*. Spowodowało to zmianę wcześniejszej samogłoski *a* w *ä*, jak w niem. *Blatt* (sg.) – *Blätter* (pl.). Za odczytaniem zapisów typu *Blätchen*, *Blätschen* jako kontynuantów pomorskiego *blotko* i przymiotnika od tego wyrazu przemawia widoczny na mapach charakter obiektów: bagno, błoto, bagna, staw, łąki i niemiecki drugi człon nazw określający obiekt: *Bruch* ‘błoto, bagno’, *Soll* ‘stawek’, *Teich* ‘staw’, *Moor* ‘błoto, bagno’, *Graben* ‘rów’.

Wykaz nazw terenowych od wyrazu *bloto* przedstawia się następująco:

1. *Bluoto*, *-tä* LorSI, *Blottken* HK miejsce koło m. Wysoka na pd-z od Gardny Wielkiej.
2. *Blotta* UMbl 1836, koło m. Objazda na pd-z od Gardny Wielkiej.
3. *Grenzblotta* 1836 UMbl, bagna w lasach na pd-z od Marłowa na pn od Słupska.
4. *Blott* 1839 UMbl, łąki podmokłe na pn od m. Rzecino na pn-z od Połczyna.
5. *Coblot* Bruch 1839 UMbl, błoto na pn od m. Kołacz na pn-w od Połczyna (w I części nazwy niem. dial. *ko* = *Kuh* ‘krowa’).

6. *Blottel Mühle* 1780 Schm, młyn na pn-z od m. Tychówko na pd-w od Białogardu.
7. *Blottne* HK koło m. Smółdziński Las na z. od wsi Kluki.
8. *Blottchen* HK koło m. Dałęcino na pn-z od Szczecinka.
9. *Blottliet* HK koło m. Tychowo na pd-w od Białogardu.
10. *Die Blotten* 1839, *Blotten* HK koło m. Doble na pn-w od Połczyna.
11. *Blotten* HK koło m. Trzcinnno na pn-w od Miastka.
12. *Blotten* HK koło m. Machowinko na pd-w od Ustki.
13. *Blotten Wiese* 1836 UMbl, łąka na pn od m. Wytowno na w od Ustki.
14. *die Retziner Blotten* HK koło m. Biernów na pd od Bolkowa na pn-w od Połczyna (por. 4).
15. *die Wusterbarther Blotten* HK koło m. Biernów, jak 14.
16. *Blotschen* 1839 UMbl, *Blotsch* HK, bagna na pn-z od m. Wielawino na pn-w od Barwic.
17. *Blotschen* 1839 UMbl, staw na pd-w od m. Lubogoszcz na pn-w od Barwic (por. 16).
18. *Blotz Wiesen* HK koło m. Krzecko na pn od Świdwina.
19. *Wasser Blotz* 1780 Schm, staw i błoto na pd-w od m. Bukówko na pn-z od Tychowa na pd-w od Białogardu.
20. *Bloitsch Kavehn* 1836 UMbl, bagno i wzgórze na pd-w od m. Drzeńsko na pn od Polanowa.
21. *Blotschot* HK koło m. Storkowo na pn-w od Barwic (z niejasnym *-ot*).
22. *Blotsche* 1780 Schm, błota i stawki na pd od m. Ostrowąsy na pn-w od Barwic.
23. *Blotsch* HK koło m. Płaszewo na pn-z od m. Starkowo na w od Kepic.
24. *Blotcka* HK koło m. Drzezewo na pn od Damnicy na pn-w od Słupska.
25. *Blotken* 1863 Belch, bagno koło m. Będziechowo na pd-w od Gardny Wielkiej.
26. *Blotken* HK koło m. Bięcino na pn-z od Damnicy (por. 24).
27. *Blottke, Blottken* HK koło m. Łojewo i Wiszno na pn-w od Damnicy, por. wyżej.
28. *Blottken* HK koło m. Człuchy na pn-w od Gardny Wielkiej.
29. *Blottkendamm* HK, grobla koło m. Rowy na pn-z od Gardny Wielkiej.
30. *Botgen* (?) 1837 UMbl, błoto i torfowisko na pn-w od m. Cecenowo na pn-w od Poblócia na pd od jez. Łebsko.
31. *Blothke Bruch* 1838 UMbl, bagno na pd-w od m. Radomyśl na pn-w od Barwic.

Łatwo zauważyć, że zapisy z rdzenną samogłoską *o*, tj. odpowiadające pomorskiej wymowie, pochodzą ze wsi regionu słowińskiego, tj. z okolic Gardny Wielkiej i Damnicy, Kluk, Poblócia, a także Słupska i Ustki. Drugim skupiskiem, gdzie przeważają zapisy z *o*, są okolice Barwic i Połczyna, w dorzeczu górnej Parsęty.

32. *Blöttchen* HK koło m. Biesowice na pd od Kępic.
33. *Blöttchen* HK koło m. Dretyń na pn od Miastka.
34. *Blötten Riege* 1834 UMbl, błotniste łąki na pn-w od m. Strzmiele na pn-z od m. Łobez.
35. *Blöttschen Wiese* 1839 UMbl, łąka koło m. Doble na pn-w od Połczyna.
36. *Blöttscher* HK, Belch, bagno koło m. Lubowo na pd-z od Polanowa.
37. *Blöttsch* HK koło m. Laski na pd-z od Białogardu.
38. *Blöttsch* HK koło m. Rzecino na pd-z od m. Bolkowo na pd-w od Białogardu.
39. *Klaren Blöttsch* 1839 UMbl koło m. Borzęcino na pn-w od Połczyna.
40. *Gr. Blötz* 1780 Schm, łąki w lesie na pn-z od m. Czarnkowie na pd od Połczyna.
41. *Papen Blötzen Berg*, wzgórze na pd od m. Rekowo na z od Polanowa.
Zapisy samogłoski rdzennej przez *ö* pojawiają się w nazwach terenowych z okolic Polanowa, Białogardu i Połczyna, często na tym samym terenie, co zapisy z *o*. Nie ma ich natomiast w rejonie słowińskim.
42. *Die Bletschen* 1837 UMbl, *Blettschen* HK koło m. Łętowo na pn-z od Kępic.
43. *Bletschen, Blettschen* HK koło m. Sulechowo na pn-z od Lejkowa na pd-z od Sławna.
44. *Blettschen* HK koło m. Janiewice na pn-z od Kępic (por. 42).
45. *Das Bletschen* 1837 UMbl, łąki na pn-z od m. Warcino na pd-z od Kępic.
46. *Bletschen Moor* 1836 UMbl, bagno na pn-w od m. Naclaw na pn-z od Polanowa.
47. *Bletschen Riege* 1836 UMbl, łąka i rów na pd od m. Karsina na pd-z od Polanowa.
48. *Bletscher* HK koło m. Smęcino na pn-w od Tychowa na pd-w od Białogardu.
49. *Bletschertrift* HK, pastwisko koło m. Kłanino na pn-z od Bobolic.
50. *Bletscherbarg* HK koło m. Sulechowo na pn-z od m. Lejkowo (por. 43), (niem. dial. *barg* = *Berg* ‘góra’).
51. *Bletschfichten* HK koło m. Krosinko na pn-w od Połczyna.
52. *Bletschbarg* HK, koło m. Zaspy Wielkie na w od Białogardu (por. 50).
53. *Bletsch* HK koło m. Krosinko na pn-w od Połczyna (por. 51).
54. *Gr., Kl. Bletsch* HK koło m. Kawcze na pn-z od Miastka.
55. *Kl. Bletsch, Bletsche* HK koło m. Zaspy Wielkie na w od Białogardu (por. 52).
56. *Bletsch* HK koło m. Nosibądy na pn-z od Szczecinka.
Zapisy z *e* pojawiają się na tych samych terenach, gdzie wystąpiły zapisy z *ö* w rdzennej głosce wyrazu; nie ma ich w rejonie słowińskim.
57. *Blattmösse* HK koło m. Siecino na pn od m. Złocieniec.
58. *Blattwiese* HK koło m. Gadom na pn-z od Golezowa.

59. *Blatt Wiesen* HK na pd-w od m. Tychowo na pd-w od Sławna.
60. *Blattseewiesen* HK koło m. Czochryń na pn od m. Starowice na w od Czaplinka.
61. *Blattke* 1839 UMbl, błoto koło m. Cetyń na pd-w od m. Starkowo na w. od Kępic (*Błotko*).
62. *Blatschenweg* HK koło m. Wielawino na pn-w od Barwic.
Zwraca uwagę drugi niemiecki człon nazw określający charakter obiektu: *Moos* 'błoto, bagno' oraz *Wiese* 'łąka'. Nazwa 62 odnosiła się zapewne do błotnistej drogi lub do drogi biegnącej koło błot. Zapisy z *a* są nieliczne i rozproszone.
63. *Blättke* HK, *Blättken* Belch, bagno koło m. Karznica na pn-w od m. Podole Małe na pd-w od Słupska.
64. *Blättke* Belch, *Gr.*, *Kl. Blätke* HK, błoto koło m. Cetyń na pd-w od m. Starkowo na w od Kępic (tu też *Blattke*).
65. *Blättken* HK, koło m. Gogolewo na pd-w od m. Podole Małe na pd-w od Słupska.
66. *Blättken* 1839 UMbl, łąka w lasach na pd-z od m. Bronowo na w od Kępic.
67. *Das Blättken* HK koło m. Słosinko na pd od Miastka.
68. *Blättken* 1839 UMbl, staw i bagno na z od m. Poborowo na pd-z od m. Starkowo na w od Kępic.
69. *Hästermoorblättchen* HK koło m. Osieki na pn-w od Kępic.
70. *Blätchen* 1838 UMbl, *Wald Blättschen* 1838 UMbl, bagno i las koło m. Warblewo na pn-w od Polanowa.
71. *Blättchen* 1836 UMbl, łąki na pd-z od m. Drzeńsko na pn-z od Polanowa.
72. *Blätchen* 1838 UMbl, *Blättschen* HK koło m. Warblewo (por. 70).
73. *Blätchen* HK koło m. Zagórki na pn-z od m. Starkowo na w od Kępic.
74. *Blättchen* HK koło m. Bronowo na pn-w od Kępic.
75. *Kreuz Blättchen* 1838 UMbl, bagienna łąka na pn-w od m. Tursko na pd-w od Kępic.
76. *Das Blättschen* 1838 UMbl, staw na z od m. Warblewo (por. 70 i 72).
77. *Blättschen Bruch* 1836 UMbl, błoto na pn-w od m. Zaspy Wielkie na w od Białogardu (tam też *Bletsche* i *Kl. Bletsch*, 52 i 55).
78. *Blättschen Teich* HK, koło m. Barcino na pn-w od Kępic.
79. *Blättchengraben* u. *Teich* HK koło m. Barcino (por. 78).
80. *Blättschen*, *Teich* HK, Belch, staw koło Miastka.
81. *Blättschen Bruch* 1836 UMbl, łąki na pd-z od m. Sucha Koszalińska na pn-w od Koszalina.
82. *Blättschen* HK koło m. Płocko na pn-w od Polanowa.
83. *Blättschen* HK koło Bobolic.
84. *Blättschen* HK koło m. Dobrowo na pd-z od Kurozwęcz na pn-w od Białogardu.

85. *Blättschen* HK koło m. Sowno na pn-w od Kościernicy na pd-w od Koszalina.

86. *Kl., Gr. Blättschen Soll* 1839 UMbl, staw na pn od m. Kołacz na pn-w od Połczyzna.

87. *Blättscher* 1935 Belch, bagno koło m. Sowno na pn-w od Kościernicy (por. 85).

88. *Blättsch* HK koło m. Wicewo na pn-w od Bolkowa na pd-w od Białogardu.

89. *Blättsch Bruch* 1839 UMbl, łąka na pd od m. Osówko na pn-w od Bolkowa, jw.

Zapisy z *ä* są – jak widać – w naszych materiałach stosunkowo liczne; pojawiły się w 27 nazwach. Wśród nich aż 11 zapisów pochodzi z map (UMbl) z lat 1836–1839. Być może takie oznaczanie etymologicznego *o* w wyrazie *bloto* stało się manierą ówczesnych niemieckich kartografów (zgodnie z zasadą sg. *Blatt* – pl. *Bältter*) i zaważyło następnie na grafii późniejszych zapisów. Że chodzi tu o wcześniejsze pomorskie *bloto* i *blotko* przekonują drugie człony niemieckie określające obiekt: *Bruch* ‘bagno, błoto’, *Moor* ‘ts.’, *Teich* ‘staw’, *Soll* ‘stawek’, *Graben* ‘rów’, a także widoczny na mapach charakter obiektów będących bagnem, błotem, łąką lub łąkami, stawem, bagienną łąką. Zapisy z *ä* są częste wszędzie tam, gdzie istnieją nazwy terenowe od *bloto* z wyjątkiem rejonu słowińskiego.

Zapisy z *-ke, -ken, -chen*, tj. *Blättke, Blättken, Blättchen* odpowiadają wcześniejszym pomorskim formom *blotko*, pl. *blotka*. Zapisy typu *Blättschen, Blättscher* to niemieckie formy przymiotnikowe, które mogły zastąpić przymiotnikowe formy pomorskie lub też powstały już na gruncie niemieckim. Formy *Blättsch*, podobnie jak *Blöttsch, Bletsch, Blotsch* oraz *Blotz, Blötz* można rekonstruować jako **blotbje* lub **blotbsko*, mogą to być jednak także skrócone postaci niemieckich przymiotników na *-sche, -schen, -scher*. Jest rzeczą interesującą, że poza formą podstawową *bloto*, pl. *blota* i deminutywnymi *blotko*, pl. *blotka* brak w zapisach innych derywatów od wyrazu *bloto* (ewentualne **blotbje, *blotbsko* nie są pewne).

Nazwy terenowe od wyrazu *bloto* pochodzące z niemieckich źródeł XIX i XX-wiecznych mają na Pomorzu Zachodnim wyraźny zasięg i określone centra. Licznie występują w rejonie słowińskim, następnie w dorzeczu Wieprzy i Grabowej, zwłaszcza w okolicy Kępic i Polanowa; trzecie skupisko koncentruje się wokół górnej i środkowej Parsęty po linię Białogard-Złocieniec. Wszystko to są tereny Pomorza Środkowego, gdzie germanizacja postępowała od XVI wieku, przy czym okolice Kępic uległy germanizacji dopiero w wieku XVII, a rejon słowiński w wieku XVIII-XIX (kilka wsi zachowało gwarę do XX wieku). Okazuje się więc, że wiele pomorskich podstaw dla nazw terenowych adaptowanych do systemu języka niemieckiego graficznie, fonetycznie i morfologicznie przechowało się przez kilkaset (nawet czterysta) lat.

Na Pomorzu Szczecińskim, zgermanizowanym wcześniej, znaleźliśmy w naszych materiałach tylko dwie nazwy terenowe od wyrazu *bloto*: *Blötten Riege*

w pobliżu miasta Łobez oraz *Blattwiese* pomiędzy Kamieniem Pomorskim i Nowogardem.

Prócz nazw terenowych znane są na Pomorzu także nazwy wsi i wybudowań od wyrazu *bloto*. Są to:

1. *Bottke* XX w. – wyb., dziś Błotko Cecenowskie na pn-w od Poblócia, PomŚr 13 (tam też n.t. 30).

2. *Blottken, Blotko, Bluotko* XX w. – wyb., dziś Błotko na pn-w od m. Objazda, PomŚr 13 (tam też n.t. 2).

3. *Blotky* XX w. – wyb., dziś Błotko na pn-z od m. Smołdzino, PomŚr 13 (tam też n.t. 28).

4. *Blotecow* 1252, *Blottowe* 1253 koło Kołobrzegu, wieś, później zaginiona, PomŚr 45.

5. *Poblote* 1159, *duas villas Poblota* 1179 etc., dziś wieś Poblocie Wielkie i Małe koło Białogardu, PomŚr 244.

6. *Poblitz* 1628, *Poblitz* 1683, *Pobluocë* XX w., dziś wieś Poblocie na pd-w od jez. Łebsko, PomŚr 244.

Historyczne nazwy wsi, które należy rekonstruować jako **Blotъkov(o)* i **Poblotsje* poświadczone są w źródłach z XII i XIII wieku. Dwie z nich znalazły się w dorzeczu dolnej Parsęty, tj. w rejonie starego słowiańskiego skupiska osadniczego. Nazwy wybudowań notowane w wieku XX pojawiają się, podobnie jak nazwy terenowe, zwłaszcza na terenach słowińskich.

Przedstawione w tym artykule zestawy nazw terenowych od wyrazów **pěšъkъ* (piasek) i *bloto* używanych tu w XIX i XX wieku oraz rozmieszczenie ich na obszarze Pomorza Zachodniego pokazują, że słowiańskie (pomorskie) podstawy nazw terenowych utrzymywały się tym dłużej, im późniejsza była germanizacja danego regionu. Ślady wyrazów **pěšъkъ* i *bloto* w nazwach terenowych występują zwłaszcza tam, gdzie germanizacja następowała w toku wieku XVI i później.

Skróty źródeł i opracowań:

- Belch – A. Belchnerowska, *Nazwy wód stojących w dorzeczu Bałtyku między dolną Odrą a dolną Wisłą*, Szczecin 1993
- HK – kartoteka R. Holstena przechowywana przez Uniwersytet Szczeciński
- LorH – F. Lorentz, *Slawische Namen Hinterpommerns (Pomorze Zachodnie)*, bearb. von F. Hinze, Berlin 1964
- LorSl – F. Lorentz, *Slovinzisches Wörterbuch*, St. Petersburg, t. I-II, 1908-1912
- Pallas – L. Roppel, *Nazwy terenowe słowińskiej wsi Kluki na podstawie mapy F. Pallasza z 1926 r.*, „Rocznik Gdański”, t. XXI, 1962, s. 237-264

- PomSz – E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa 1991
- PomŚr – E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, Wrocław 1985
- Schm – *Schmettausche Karten von Pommern*, 1780, wyd. H. Hinkel, Historischer Atlas von Pommern, Köln-Wien 1969
- Schul – *Schulenburgsche Karte – mapa Pomorza z lat 1779–1785*, w zbiorach Staats-Bibliothek w Berlinie
- UMbl – *Messtischblätter vom Königreich Preussen*. Mapy rękopiśmienne w skali 1:25 000 z lat 1826–1840 w zbiorach Staatsbibliothek w Berlinie